

ПРЕДГОВОР

Како сам у својим *Сећањима неусјешној историјичара* већ показао да сам од комунисте за релативно кратко време постао најпре либерал, а од 1985. године и горљиви српски родољуб, што су мондијалисти олако подвели под изразити српски национализам, почетком 2023. године решио сам да објавим своје ране радове да бих боље приказао тај преображај у властитој политичкој самосвести и практичком деловању. Колико је то мени познато, то скоро нико од личности чију сам јаку делатност пратио није учинио, иако многи данас тврде да су под Титом, па и Слободаном Милошевићем, били проскрибовани, а да нису кадри да наведу ниједан свој напис који то потврђује или одлуку суда и других органа којом су нека од њихових права била ускраћена. Скоро сам уверен да су, осим заиста ретких изузетака, сви они били чланови Савеза комуниста Југославије до августа 1990. године, када је Слободан Милошевић основао наводно нову Социјалистичку партију Србије. А и после тога не мали њихов број је на овај или онај начин подржавао Милошевићев лични режим, не би ли лако објављивали своје радове о државном трошку, без икаквих тешкоћа били унапређивани, а понекад добијали и неки важан државни положај.

Ако се не рачунају један или два краћа списа без икакве вредности, објављена у *Сингулену*, које нисам ни тражио, први мој озбиљнији рад, заснован на статистичким подацима о социјалној структури студената, које сам добио од Статистичког завода Србије, објављен је 1965. године под насловом *Демокрајизација високог образовања*. У њему сам показао да је тада

(а можда је тако и сада) из једне седмине тадашњег друштва, коју су чиниле породице административних и руководећих службеника, стручњака, уметника и других слободних професија, потицала скоро половина свих студената у Републици. А да сам тада још увек био задрта комуњара потврђује и моје позивање на Програм Савеза комуниста Југославије, који сам убрзо оквалификовао као пропагандни идеолошки спис без икакве теоријске вредности.

Следећи краћи чланак који сам написао заједно са Небојшом Поповим, својим дугогодишњим пријатељем још од 1961. године, објављен је под насловом *Црвена недеља у конјиниуишеиу времена*. Он читује прелом до којег је, под утицајем студентске побуне јуна 1968. године, дошло у мојој политичкој самосвести. Тада смо навели и следеће упозорење учесницима ове побуне: „Немојте дозволити да неко други преузме нашу заставу.” Нажалост, више њених истакнутих предводника активирало се у Савезу комуниста и започело нову политичку каријеру. Тим путем кренуо је и Владимир Килибарда, негдашњи шеф студентске страже на Правном факултету у Београду, који је постао велики поклоник Марка Никезића и Латинке Перовић, који се нису либили да на Титов захтев, због наводне непријатељске пропаганде, упуте Михаила Ђурића у затвор.

У свом дугом академском и политичком животу више пута сам био суочен с оваквим сналажењем студентских предводника. Тако је Милану Панићу пошло за руком да вође студентских демонстрација 1992. године привуче у своју нову странку и том приликом им, поред осталог, купи и лепа нова одела да и други виде да су то његови људи.

Године 1968. као постдипломац учествовао сам на Правном факултету у Београду у расправи о нацрту уставних амандмана, којима је битно нарушена забрана реизборности на исти положај, предвиђена Уставом СФРЈ од 1963. године. Тиме сам на својеврстан начин довео у питање практично несмењиву категорију професионалних властодржаца и политичара, а тиме и монопол на бављење политиком и владавином над људима.

Током вишедеценијског самодржавља Јосипа Броза Тита учестало се примењивао Закон о штампи и другим видовима информација, који је допуштао тужиоцима и судовима да забрањују листове и часописе којима се проносе лажне, изопачене и алармантне вести или тврђења којима се изазива узнемирење грађана или угрожавају јавни ред и мир. То законско овлашћење, за које сам показао да је противуствано, тужиоци и судови су издашно користили. Чак је тужилац могао да до одлуке суда превентивно забрани излажење новина и часописа и у тренутку када је урађен само штампарски слог, а да сам лист или часопис још нису били одштампани а камоли растурани. Колико је то мени познато, ја сам изгледа био први који је одговарајуће уставне и законске одредбе, које су допуштале забрану излажења појединих листова и часописа, подвргао подрбној правној и политичкој анализи, што сам учинио у чланку под насловом *О угроженој слободи*, који је објављен у *Сингуенију* 1970. године.

Када сам одлучио да пишем докторску дисертацију под насловом *Моћност и слобода у демократији*, решио сам да објавим неколико чланака у којима бих изложио основне идеје, а тиме и проверио своје способности писања и расуђивања. Први такав чланак, под насловом *Политичка власт и слобода*, објавио сам у *Идејама* 1970. године, које је уређивао Владимир Глигоров. У њему сам, поред осталог, закључио да се најодлучније битке за човеково ослобођење започињу и воде у сфери политике, а да револуције започињу као *политичке* револуције, као рушење постојеће власти и укидање старих односа.

Од мене се као младог научног радника и факултетског асистента очекивало да што више пишем и објављујем, јер је то био услов за напредовање. Најлакши начин да се то постигне било је објављивање приказа новијих књига. Тако је дошло под насловом *Велика њрекрејница социјализма* и до приказа у *Гледиштима* 1970. године нове књиге Роже Гародија. Због својих политичких ставова он је најпре избачен из руководства Комунистичке партије Француске, а потом и из њеног чланства, чиме се изнова поставило оно вечно питање: да ли

носиоци новог у оквиру датог поретка ствари морају увек да буду јеретици?

А како се Гароди бавио и француским мајским пролећем 1968. године, у свом претераном оптимизму додао сам да је тај покрет био и својеврсни буревесник, наговештај дубоких револуционарних превирања и претеча револуционарних промена које тек предстоје. Занимљиво је да је Гароди историјску алтернативу позном капитализму Запада налазио и у југословенском самоуправљању, које су и његови најгорљивији поборници данас потпуно заборавили.

Након студентских буна широм западне Европе и Сједињених Држава, па и наше земље 1968. године, неко време био сам опседнут изузетном важношћу политичке улоге студената, што сам изложио у чланку *Студентии и ослобођење*, објављеном у *Идејама* бр. 1, 1970. године. То је заправо била идеја не само тадашњих студентских предводника него и Нове левице, да студенти могу да подстакну револуционарни преображај друштва, али да не могу да га сами изведу. Како је време пролазило, све мање сам веровао у било какав револуционарни преображај, а ни студенти више нису били оно што су некада били.

Ту своју замисао о изузетној политичкој, па и револуционарној улози студената даље сам развио у свом чланку *Студентии и свети йолийике*, објављеном у *Идејама* бр. 2, 1970. године. Био је то покушај теоријског осмишљавања те улоге, с позивом на тадашње најпознатије мислиоце, посебно Херберта Маркузеа. Тада сам тврдио да револуција, која се наслућује, мора бити перманентна и ношена унутрашњом дијалектичком институционализације и спонтаности политичког живота, како би превладала раскид између приватног живота човека и апстрактног грађанима, и водила остварењу слободне заједнице слободних појединаца у којој ће се укинути политика као посебна и отуђена сфера друштвеног живота.

Београдска побуна студената јуна 1968. године, о чему сам већ више пута писао, окончана је тако што су студенти, а најалост и многи професори, поверовали Титовим варљивим

обећањима. Чим је успео да учврсти свој пољуљани лични режим, Тито је одмах приступио прогону најугледнијих студентских вођа. Први који је страдао био је Владимир Мијановић, познатији у јавности као Влада Револуција. Њему је пред Окружним судом у Београду 1970. године суђено због такозване непријатељске пропаганде, а осуђен је на двадесет месеци строгог затвора. То ме је навело да у *Студенту* од 3. новембра 1970. године објавим напис под насловом *Судске ипре светлости и сенке*. И од тада током целог свог дугог живота ја сам јавно, речју и делом, бранио све оне који су страдали због деликта мишљења.

Како сам се у својој магистарској тези бавио улогом коју је амерички Врховни суд имао у обликовању федералног система, сматрао сам се позваним и за негдашњи југословенски федерализам. То је био разлог због којег сам учествовао на великом симпозијуму „Национално питање и федерализам”, на којем је учествовао знатан део ондашње политичке и наводно стручне елите, укључујући и великог идеолога Стипу Шувара. То је био разлог да Војислав Коштуница и ја објавимо у *Гледанијима* бр. 4, 1971. године опсежан приказ овог саветовања. Том приликом је речено да је ондашња Југославија све мање држава, а све више савез држава, што је напослетку била њена кобна мана.

Крајем 1970. године дошло је у Пољској до велике радничке побуне која је изненадила ондашњи свет, а посебно узнемирила тадашње социјалистичке земље, па и Југославију. Тим поводом објавио сам краћи запис у *Гледанијима* број 1 1971. године, у којем сам изложио и свој критички суд о владајућој комунистичкој олигархији.

Своју малу трилогију о студентима заокружио сам чланком под насловом *Студенти и самоуправљање*, који је објављен у *Архиву за јавне и друштвене науке* број 1 1971. године. Пошто ми је пошло за руком да прибавим неколико ретких и вредних књига о средњовековним универзитетима, почев од Болоње и Сорбоне, подробно сам приказао тадашњу улогу студената у управљању универзитетима, а у нади да ће се бар нешто од тога

остварити у мојој младости. Нисам пропустио да наведем да су тадашњи амерички и западноевропски студентски покрети устали против ауторитарног, мандаринског универзитета, који је такође постао интегрални део владајућег економског и политичког *establishment*-а.

Тадашње Филозофско друштво, у којем је кључну улогу имао Михаило Марковић, организовало је симпозијум о односу социјализма и либерализма. Том приликом говорио сам о тековинама либерализма у организацији власти, што је објављено у *Философији* број 1 1971. године. Посебно сам истакао индивидуалне слободе и права, опасност од неограничене власти већине и потребу успостављања владавине права, а нарочито независности судства.

Током своје академске каријере нисам се либио да понекад извргавам руглу појединце који су, због свог напорног незнања, неписмености и гласања за самог себе приликом избора у највише универзитетско звање, то и заслуживали. Такав је био и случај једног професора Правног факултета у Нишу, коме сам посветио запис *Трајовима једној скандала*, који је објављен у *Гледаништима* број 10 1971. године.

Дана 18, 19. и 22. марта 1971. године одржана је на Правном факултету у Београду, данас би се могло рећи историјска расправа о нацрту уставних амандмана, коју сам подробније приказао у *Анајтомији једне чистике*.

Том приликом у духу старозаветних пророка Михаило Ђурић је одржао далекосежан говор у којем је, поред осталог рекао: „Треба бити начисто с тим да је Југославија већ данас готово само географски појам, будући да се на њеном тлу или, тачније, на њеним развалинама, и то под маском доследног развијања равноправности између народа који у њој живе, успоставља неколико самосталних, независних, чак међусобно супротстављених држава”. То Ђурићево пророчанство остварило се 1991, двадесет година касније.

Моје учешће у овој расправи било је од неупоредиво мањег значаја. Том приликом упозорио сам да се овим изменама

успоставља право вета свих република и покрајина не само у погледу будуће измене важећег Устава, него и приликом доношења најважнијих савезних економских одлука. А како се у таквом случају понекад мора нарушити редовни уставни поредак, то само значи да народ увек располаже изворним правом на побуну.

Главни разлог мог потоњег судског прогона и избацивања с Правног факултета у Београду био је мој чланак под насловом *Вредности права у југословенском друштву*, који сам објавио у *Гледиштима* број 5–6 1972. године. Пошто сам о њему већ опсежно писао у *Антиномији једне чистике*, овом приликом могу само рећи да је то у оно време можда била најдалекосежнија критика важећег правног поретка.

Већ сам рекао да сам ради припреме своје докторске тезе претходно у неколико наврата писао и објављивао одговарајуће написе. Изгледа да је за ту сврху био најзначајнији мој опсежнији чланак под насловом *Историјска ограниченост либералне идеје слободе*, који је објављен у *Философији* број 3 1972. године. Тај чланак потврђује да сам напустио своје младалачко комунистичко уверење и пошао путем озбиљнијег промишљања слободе, нарочито у духу учења Џона Стјуарта Мила.

Тих година био сам радо виђен учесник на скуповима које је организовало Филозофско друштво Србије. На једном таквом скупу изнова сам, у духу либералне политичке идеје, говорио о људским слободама и правима, што је било објављено у *Философији* број 1 1972. године. Није ту било ничег новог што већ раније нисам рекао, али је овај мој јавни наступ био, по мом мишљењу, занимљив због алузија на Јосипа Броза Тита као самодршца. То сам извео тако што сам навео дијалог који је у *Антиномији* вођен између самодршца Креонта и његовог сина Хемона. На Креонтово питање зар држава не припада оном ко влада њом, Хемон одговара: „Е, лепо би ти пустом земљом владао сам!” Виспренији читалац одмах је разабрао да је ондашња Југославија пустиња којом Тито влада сам.

На истом скупу поменуо сам и епохалну ограниченост јакобинске диктатуре, што је такође објављено у истом броју *Философије*.

У овој збирци требало је да се налази и мој оглед под насловом *Моћ и људска судбина*. Нажалост, изгледа да сам га загубио негде у мојој огромној архиви, па га нисам могао да унесем у ову збирку мојих раних радова. Али срећом, он је опсежно цитиран и приказан у 13. поглављу мојих *Сећања неуспешној политичара* под насловом *Алузије на Титија у ојледу „Моћ и људска судбина”*.

Људи који пишу и то што пишу објављују, по свој прилици сматрају да њихове речи и мисли заслужују да их и други сазнају. У том погледу ни ја нисам никакав изузетак, али се надам да ће моје читаоце и те како занимати преломни догађај моје младости – студентска побуна широм Западне Европе и Сједињених Држава, укључујући и ондашњу Југославију. То је био тренутак када је, никада пре ни после тога, и наша младост учествовала у једном планетарном покрету.

Коста Чавошки

САДРЖАЈ

Предговор.....	5
Демократизација високог образовања	13
Црвена недеља у континуитету времена	21
Уставне промене и принципи ротације и ограничења реизборности	23
О угроженој слободи.....	29
Политичка власт и слобода.....	39
Велика прекретница социјализма.....	59
Студенти и ослобођење	67
Студенти и свет политике.....	97
Судске игре светлости и сенке.....	118
Нације и федерализам у нашем времену.....	123
Пољски одједи.....	132
Студенти и самоуправљање	139
Тековине либерализма у организацији власти.....	156
Траговима једног скандала.....	162
Уставност и право вета.....	169
Вредност права у југословенском друштву.....	176

Историјска ограниченост либералне идеје слободе	191
Политичка слобода и људска права.....	222
Епохална ограниченост јакобинске диктатуре	231
Индекс имена.....	233

CATENA MUNDI

КЊИГЕ ЗА СЛОБОДНЕ ЉУДЕ!

ПРИЈАВИТЕ СЕ НА НАШЕМ САЈТУ И ПОСТАНИТЕ
ЧЛАН КЛУБА CATENA MUNDI
И ТАКО ОСТВАРИТЕ БРОЈНЕ ПОВОЉНОСТИ
ПРИ КУПОВИНИ НАШИХ КЊИГА.

www.catenamundi.rs

Нова интернет књижара
Добре књиге свих српских издавача на једном месту

СЛОБОДНА КЊИЖАРА

www.slobodnaknjizara.com

Адреса: Војводе Степе 113, локал 8, Београд
Контакт телефон: 011-39-80-739